

วันทอง 2021: การดัดแปลงเสภาขุนช้าง
ขุนแผนในอุตสาหกรรมการดัดแปลง
(Wanthong (2021): The Adaptation of
Sepha Khun Chang Khun Phaen in
Adaptation Industry)

ประภากร คล้ายสมาน*
(Praphakorn Klaisaman)
ณัฐกาญจน์ นาคนวน**
(Natthakarn Naknuan)

Received: July 13, 2022
Revised: January 8, 2023
Accepted: April 5, 2023

บทความวิจัย
-
วิชาการ

* นักศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
(Undergraduate student, Department of Thai, Faculty of Liberal Arts,
Mahidol University).

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหิดล (Assistant Professor Dr., Department of Thai, Faculty of Liberal
Arts, Mahidol University).

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาการดัดแปลงเสภาขุนช้างขุนแผนเป็นละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ในอุตสาหกรรมการดัดแปลง โดยศึกษาจากเสภาขุนช้างขุนแผน และละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ผลการศึกษาพบว่า ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ดัดแปลงโครงเรื่องเพื่อนำเสนอแนวคิด “วันทองไม่ใช่หญิงสองใจ” มีการเพิ่มลดตัวละครและปรับเปลี่ยนลักษณะตัวละคร มีการใช้สืบทอดจากตัวบทเสภาขุนช้างขุนแผน ตัวบทดัดแปลงอื่น ๆ ที่เน้นกล่าวถึงตัวละครวันทอง รวมถึงการสร้างสืบทอดจากบริบทสังคมปัจจุบัน มีการใช้สารนอกตัวบทวิพากษ์ตัวบท ได้แก่ การใช้ไฮไลต์ขยายความตัวบท การใช้คลิปพิเศษ โปสเตอร์และคำโปรยโปสเตอร์เพื่อประชาสัมพันธ์ละครโทรทัศน์ การใช้เพลงประกอบละครขยายความตัวละครและเชื่อมโยงอารมณ์ความรู้สึกผู้ชม รวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์ของผู้ชมซึ่งเป็นอิทธิพลของบริบทที่สัมพันธ์กับการดัดแปลงทั้งหมดนี้เป็นข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นกระบวนการดัดแปลงละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ในยุคโทรทัศน์ดิจิทัล ภายใต้อุตสาหกรรมการดัดแปลง

คำสำคัญ: วันทอง 2021, เสภาขุนช้างขุนแผน, การดัดแปลง, อุตสาหกรรมการดัดแปลง

ABSTRACT

This article aims at examining the adaptation of *Sepha Khun Chang Khun Phaen* into *Wanthong* (2021) television series. The study shows that there are various aspects of the adaptation. Firstly, the television series' plot is adapted in order to present the new theme, "Wanthong is not a double - minded woman." Secondly, there are the addition, the reduction, and the change of some events' details in *Sepha Khun Chang Khun Phaen*. Thirdly, there are the addition and the reduction of some characters and also the change of some characters' personalities. Fourthly, there are the uses of intertextuality from *Sepha Khun Chang Khun Phaen*, its other adapted versions mainly focusing on Wanthong, and also some social and cultural aspects in Thai contemporary society. Lastly, there are the uses of paratext for criticizing the television series. Those are as follow: teasers for elaborating some parts in *Sepha Khun Chang Khun Phaen*; special teasers, posters, and sets of poster description for promoting the series; series soundtracks for portraying main characters in brighter light and for connecting to the audiences' emotion; and also, the audiences' criticism influenced by the Thai contemporary context in relation to any adaptation mentioned above. Suffice to say that all of these factors shed brighter light on the adaption process of *Sepha Khun Chang Khun Phaen* into *Wanthong* (2021) television series in the age of Thai digital television and adaptation industry.

Keywords: Wanthong (2021), *Sepha Khun Chang Khun Phaen*, Adaptation, Adaptation - Industry

บทนำ

ตัวละครวันทอง (ชื่อเดิม พิมพิลาไลย) เป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่มีความสำคัญและมีบทบาทเด่นชัดในเสภาขุนช้างขุนแผน วันทองเป็นสาเหตุของความขัดแย้งในเหตุการณ์ต่าง ๆ และมีความสำคัญต่อโครงเรื่อง วันทองเป็นช้างเท้าหลังยอมให้ผู้ชายบงการชีวิต แม้จะรู้ว่าไม่ถูกต้องก็ยอมทำตามและช่วยสนับสนุนโดยไม่คำนึงถึงตนเอง เมื่อพระพันวษาเปิดโอกาสให้วันทองได้ตัดสินใจเลือกใช้ชีวิตกับผู้ที่นางรัก นางเลือกไม่ได้ว่าจะอยู่กับใคร ด้วยนางรักขุนแผนและจมีนไวยวรรณผู้เป็นพี่และลูก และกตัญญูสำนึกในความดีของขุนช้าง เมื่อพระพันวษาได้ยินคำตอบ จึงตรัสบริภาษวันทองว่า “เป็นหญิงสองใจ” และทรงรับสั่งประหารชีวิตวันทอง คำประณามว่า “วันทองเป็นหญิงสองใจ” ถูกกล่าวถึงและสร้างข้อถกเถียงถูกนำมาอธิบายใหม่ในหลายยุคสมัย

การดัดแปลงตัวละครวันทองและการตีความใหม่ ทำให้ภาพลักษณ์ของตัวละครวันทองแตกต่างไปจากเดิม ดังปรากฏในตัวบทประเภทต่าง ๆ ได้แก่ นิราศขุนช้างขุนแผน (พ.ศ. 2513) ของฉันท ขำวไล แก่นเรื่องของนิราศเรื่องนี้คือการแก้ต่างให้กับตัวละครวันทอง บทละครเวทีเรื่อง “พิมพิลาไลย” (พ.ศ. 2538) ของปาริชาติ จินจิวฒนาภรณ์ เป็นบทละครที่มีแนวคิดหลักคือต้องการนำเสนอประเด็นปัญหาการกดขี่ทางเพศและเน้นย้ำภาวะของผู้หญิงที่อยู่ใต้อำนาจของผู้ชาย บทเพลงชื่อ “วันทอง” (พ.ศ. 2540) ของอิสรา อนันตทัศน์ เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวข้อเท็จจริงเกี่ยวกับวันทองและเรียกร้องให้ตัดสินวันทองใหม่อย่างเป็นธรรม และละครเวที “วันทอง เดอะมิวสิคัล” (พ.ศ. 2557) กำกับการแสดงโดยพพันธ์ พยัคฆ์มะเรง ก็เช่นเดียวกัน ที่ต้องการนำเสนอเรื่องราวชีวิตของวันทองในทุกแง่มุม เพื่อลบคำประณามที่ว่า “วันทองสองใจ” ตลอดจนสอดแทรกแง่มุมให้คนในสังคมได้ตระหนักถึงการตัดสินผู้อื่น

พ.ศ. 2564 มีการนำเสภาขุนช้างขุนแผนมาดัดแปลงเป็นละครโทรทัศน์¹ “วันทอง 2021” เขียนบทละครโทรทัศน์โดยพิมพ์มาดา พัฒนอลงกรณ์ พิมพ์รินทร์

¹ ในบทความนี้จะใช้ละครโทรทัศน์ในความหมายกว้าง คือ บทละครโทรทัศน์ที่เป็นลายลักษณ์อักษรและละครที่เป็นการแสดงในสื่อโทรทัศน์.

พงษ์วานิชสุข และจุติมา แยมศิริ เค้าโครงเรื่องโดยนิพนธ์ ผิวเณร พิมพ์มาดา พัฒนอลงกรณ์ พิมพ์รินทร์ พงษ์วานิชสุข และจุติมา แยมศิริ กำกับการแสดงโดย สันต์ ศรีแก้วหล่อ อำนวยการผลิตโดยถกลเกียรติ วีรวรรณ และนิพนธ์ ผิวเณร ออกอากาศผ่านทางช่อง One31 นำแสดงโดย ดาวิกา โฮร์เน่ ณวัฒน์ กุลรัตนรักษ์ และชาคริต แย้มนาม ซึ่งได้รับกระแสความนิยมด้านเรตติ้งจากผู้คนอย่างล้นหลาม จากผลการสำรวจของบริษัท Nielsen พบว่า เป็นละครโทรทัศน์ที่มีเรตติ้งเฉลี่ยสูงถึง 3.541 ตลอดระยะเวลาที่ออกอากาศทั้งหมด 16 ตอน โดยเฉพาะเรตติ้งตอนจบสูงถึง 7.767 (TV Digital Watch 2021) ทำลายสถิติเรตติ้งทั่วประเทศ กลายเป็นละครอันดับ 1 แห่งปี

นอกจากนี้ ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ยังได้สร้างกระแสความนิยมในสื่อสาธารณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการติดแฮชแท็ก #วันทองตอนจบ ทำให้ขึ้นเทรนด์ทวิตเตอร์อันดับ 1 ของประเทศไทยและอันดับ 3 ของเทรนด์โลก เทรนด์ยูทูบอันดับ 1 ฉากประหารวันทอง เทรนด์ Google อันดับ 1 คำค้นหา วันทองตอนจบ และเทรนด์ TikTok ที่มียอดวิวสูงกว่า 500 ล้านวิว (TV Digital Watch 2021) จุดเด่นของละครโทรทัศน์วันทอง 2021 คือ การนำเสนอตัวละครวันทอง โดยมุ่งนำเสนอให้ผู้ชมเห็นชะตากรรมของผู้หญิง เข้าใจความรู้สึกและความเจ็บปวดของผู้หญิงที่อยู่ภายใต้สังคมปิตาธิปไตย สร้างความรู้สึกร่วมกันระหว่างผู้ชมกับเนื้อหาละครโทรทัศน์

จากการสำรวจและทบทวนวรรณกรรม ผู้เขียนพบว่าการนำเสนอของ ธเนศ เวศร์ภาดา ในการสนทนาวิชาการออนไลน์ จัดโดยสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (Vespada 2021) ซึ่งได้กล่าวไว้ว่า “ละครโทรทัศน์เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าอำนาจปิตาธิปไตยยังคงอยู่และมีบทบาทในสังคมไทย ตลอดจนมีการนำเสนอชะตากรรมและประสบการณ์ของผู้หญิงที่ต้องพบเจอ” และบทความวิจัย “นัยของการดัดแปลงเสภาขุนช้างขุนแผนสู่ละครโทรทัศน์เรื่องวันทอง” ของวรุณญา อัจฉริยบดี (Ajchariyabodee 2021: 461 - 483) ทั้งนี้ ข้อค้นพบในบทความนี้จะกล่าวถึงประเด็นที่แตกต่างไป ได้แก่ การใช้สทบทและความสัมพันธ์ข้ามตัวบท รวมถึงการใช้สารนอกตัวบท เพื่อแสดงให้เห็นมิติการศึกษาการดัดแปลงที่รอบด้านมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การศึกษาในบทความนี้เพื่อศึกษาการดัดแปลงเสภาขุนช้างขุนแผนเป็นละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ในบริบทอุตสาหกรรมการดัดแปลง มีสมมติฐานเบื้องต้น ได้แก่ 1) ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 มีการดัดแปลงโครงเรื่องและตัวละคร เพื่อนำเสนอแนวคิด “วันทองไม่ใช่หญิงสองใจ” มีการนำเสนอชะตากรรมของวันทองในฐานะผู้หญิงที่อยู่ภายใต้สังคมปิตาธิปไตย และ 2) ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 แสดงให้เห็นกระบวนการดัดแปลงในยุคโทรทัศน์ดิจิทัล มีการดำเนินเรื่องอย่างกระชับ มีการใช้สทบท ความสัมพันธ์ข้ามตัวบท และสารนอกตัวบทในการวิพากษ์ตัวบท

ทั้งนี้ จะใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีในการศึกษา ได้แก่ 1) กรอบแนวคิดเรื่องการดัดแปลง การดัดแปลง (Adaptation) หมายถึง การทำให้ผลงานหรือตัวบทที่มีมาก่อนกลายเป็นผลงานอีกชิ้นหนึ่งหรือตัวบทใหม่ (Prasannam 2021: 22) 2) กรอบแนวคิดเรื่องการเล่าเรื่อง การเล่าเรื่อง (Narrative) หมายถึง การสื่อสารที่ถ่ายทอดตัวละครจากผู้เล่าไปสู่ผู้ฟัง โดยองค์ประกอบในการเล่าเรื่องประกอบด้วย โครงเรื่อง กลวิธีในการเล่าเรื่อง ตัวละคร ฉาก และแนวคิด (Tailanka 2017) 3) กรอบแนวคิดเรื่องอุตสาหกรรมการดัดแปลง เป็นกรอบแนวคิดที่เน้นการวิเคราะห์ภาคอุตสาหกรรมการดัดแปลง ซึ่งเกี่ยวข้องกับ “บริบท” กับการดัดแปลงศึกษา (Prasannam 2021: 83) และ 4) กรอบแนวคิดเรื่องสหทกับความสัมพันธ์ข้ามตัวบท กรอบแนวคิดสหท (Intertextuality) คือ การถ่ายโยงองค์ประกอบต่าง ๆ ของตัวบทแรกไปยังตัวบทที่สอง (Prasannam 2021: 24) สัมพันธ์กับกรอบแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ข้ามตัวบท² (Transtextuality) ของเฌอแรร์ เฌอเนต์ ที่กล่าวว่าความสัมพันธ์ข้ามตัวบทมี 5 ลักษณะ ได้แก่ สหท สารนอกตัวบท ตัวบทที่วิพากษ์ตัวบทเดิม ความสัมพันธ์ระหว่างประเภทกับตัวบท และความสัมพันธ์แบบปฐมบทสู่ทุติยบท ซึ่งเชื่อมโยงกับมโนทัศน์อุตสาหกรรมการดัดแปลงในประเด็นอิทธิพลของบริบทที่มีต่อรูปแบบตัวบทและสารนอกตัวบทของการดัดแปลง ดังจะอภิปรายเป็นประเด็นต่อไป

² ในบทความนี้จะใช้คำว่า “ความสัมพันธ์ข้ามตัวบท” ตามงานวิจัย “การดัดแปลงนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน ในยุคโทรทัศน์ดิจิทัล” ของ ญัฐกาญจน์ นาคนวน (Naknuan 2021).

1. การดัดแปลงเสภาขุนช้างขุนแผนเป็นละครโทรทัศน์

การดัดแปลงเสภาขุนช้างขุนแผนเป็นละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ถือได้ว่าเป็นรูปแบบการดัดแปลงที่มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งแต่เดิมนั้นวรรณคดีเสภาขุนช้างขุนแผนและวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ มักจะถูกนำมาดัดแปลงสร้างสรรค์ในรูปแบบละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ประกอบกับในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาเสภาขุนช้างขุนแผนมีการนำมาดัดแปลงในรูปแบบภาพยนตร์และละครเวทีเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการนำเสภาขุนช้างขุนแผนมาดัดแปลงเป็นละครโทรทัศน์วันทอง 2021 โดยนำเสนอในช่วงเวลาที่เปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ชมทุกเพศทุกวัยได้รับชม จึงเป็นจุดเด่นที่แตกต่างไปจากที่เคยมีมา กล่าวคือ

1.1 โครงเรื่องกับแนวคิด “วันทองไม่ใช่หญิงสองใจ”

ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 มีการดัดแปลงโครงเรื่องเพื่อนำเสนอแนวคิดที่ว่า “วันทองไม่ใช่หญิงสองใจ” มีการนำเสนอชะตากรรมของวันทองในฐานะผู้หญิงที่อยู่ภายใต้สังคมปิตาธิปไตย โดยมีการเปิดเรื่องด้วยเหตุการณ์ที่วันทองนั่งมองตัวเองหน้ากระจก และรำพึงรำพันในใจว่า

“...นี่ข้าต้องเจอเรื่องเช่นนี้อีกกี่ครา ข้าไม่เคยให้เรื่องพวกนี้มันเกิดขึ้น แต่ที่ผ่านมา ข้าทำอะไรไม่ได้เลยสักอย่าง ข้าใครจะเป็นเมียที่ดีและเป็นแม่ที่ดี ข้าจึงยอมตามใจทุกคน แต่กลายเป็นว่าข้ากลับถูกผู้คนประณาม พวกเขารู้จักชื้อข้า ก่อนตัวข้าด้วยซ้ำ แต่ข้าไม่ใช่ และข้าไม่เคยเป็น วันหนึ่งทุกคนจะต้องได้รู้ว่าข้าไม่ใช่ไอวันทองสองใจ...”

(Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk
& Yamsiri 2021)

ถ้อยคำรำพึงรำพันดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าวันทองเป็นผู้ถูกตัดสินว่าเป็นหญิงสองใจมาโดยตลอด แต่ตนไม่เป็นดังคำที่ประณาม วันทองจึงปฏิเสธตั้งแต่ตอนต้นเรื่องว่าตนไม่ใช่หญิงสองใจ การใช้เหตุการณ์เช่นนี้ของละครโทรทัศน์ในการเปิดเรื่อง

เป็นการปูพื้นเรื่องและชี้ให้ผู้ชมเข้าใจในแง่มุมของวันทอง อันสอดคล้องกับแนวคิดหลักที่ว่า “วันทองไม่ใช่หญิงสองใจ” ซึ่งเป็นแนวคิดที่ละครโทรทัศน์ต้องการจะนำเสนอ

หลังจากเหตุการณ์ที่ 1 ของการเปิดเรื่อง เหตุการณ์ต่อมา คือ เหตุการณ์ที่เจมีนไวยวรรณากพาวันทองหนี และนำไปสู่การตัดสินใจของวันทองที่ท้องพระโรง ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ได้ดำเนินเรื่องแบบตัดสลับเหตุการณ์ โดยให้ตัวละครวันทองที่กำลังจะถูกพระพันวษาคัดสินโทษเล่าเรื่องย้อนกลับไปในอดีต หนึ่งเหตุการณ์สำคัญตอนต้นเรื่อง คือ เหตุการณ์ตอนที่ตัดสินใจไปยังตอนที่วันทอง ขุนช้าง และขุนแผน ยังเป็นเด็ก ขุนช้างนั้นถูกเด็กคนอื่นรังเกียจเพราะรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ ทำให้ขุนช้างถูกล้อและถูกกลั่นแกล้ง วันทองสงสารจึงเข้ามาช่วย แต่เด็กคนอื่นก็ยังตามมากลั่นแกล้งรังแก จนขุนแผนเข้ามาช่วยไว้ได้ทัน ทำให้ทั้งสามคนเริ่มรู้จักและเป็นเพื่อนเล่นกันมาตั้งแต่นั้น (Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk & Yamsiri 2021) การที่วันทองมาช่วยขุนช้าง ทำให้ขุนช้างเริ่มมีใจและหลงรักวันทอง แต่วันทองนั้นไม่ได้มีใจให้ขุนช้าง ที่มาช่วยก็เพราะความเวทนาสงสาร วันทองมองว่าขุนช้างเป็นแค่เพื่อนกันเท่านั้น คนที่วันทองมีใจให้นั้นก็คือขุนแผน ซึ่งขุนแผนก็มีใจให้วันทองเช่นเดียวกัน การใช้เหตุการณ์ดังกล่าวมานำเสนอในตอนต้นเรื่องเป็นการชี้ให้ผู้ชมเข้าใจว่าวันทองกับขุนแผนนั้นมีใจให้กันมาตั้งแต่ทั้งสองยังเป็นเด็ก วันทองนั้นไม่ได้มีใจให้ขุนช้างเลย ดังนั้นจึงไม่สามารถกล่าวได้ว่าวันทองเป็นหญิงสองใจ

การปิดเรื่องนั้นถือได้ว่ามีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ละครโทรทัศน์ยังคงไว้ซึ่งฉากการประหารชีวิตวันทอง แต่แท้จริงแล้ววันทองไม่ได้ตาย ละครโทรทัศน์ได้เฉลยภายหลังว่าขุนแผนได้ให้กุมารทองแปลงกายเป็นวันทองและถูกประหารชีวิตแทน วันทองตัวจริง แล้วให้โง่งมพาวันทองตัวจริงไปหลบอยู่ในถ้ำและในตอนท้ายวันทองได้บวชเป็นอุบาสิกา (Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk & Yamsiri 2021) วันทองนั้นรักเพียงแต่ขุนแผน ในหลาย ๆ เหตุการณ์วันทองจึงยอมรับการตัดสินใจของขุนแผนมาโดยตลอด แม้กระทั่งช่วงระยะเวลาสุดท้ายของชีวิตตน ซึ่งกำลังจะถูกประหาร วันทองตัดสินใจแน่วแน่แล้วว่าตนยอมรับในคำตัดสินของพระพันวษ แต่เมื่อขุนแผนมาช่วยไว้ วันทองกลับยอมรับการช่วยเหลือของขุนแผน จากเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าวันทองให้ความสำคัญและเห็นแก่ขุนแผนมากกว่า

ตนเอง การที่วันทองให้ค่าขุนแผนมากถึงเพียงนี้ จึงสามารถตีความได้ว่าวันทองนั้นรักเดียวใจเดียวคือขุนแผนเท่านั้น

ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 เลือกใช้เหตุการณ์จากเสภาขุนช้างขุนแผน ซึ่งนำเสนอเฉพาะเหตุการณ์ที่สัมพันธ์เกี่ยวกับวันทอง โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นความรักอันมั่นคงที่วันทองมีต่อขุนแผน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าวันทองไม่ใช่หญิงสองใจ เช่น เหตุการณ์วันทองถูกบังคับให้แต่งงานกับขุนช้าง เหตุการณ์วันทองถูกขุนช้างขืนใจ เหตุการณ์วันทองยอมหนีไปกับขุนแผน เป็นต้น

1.2 การนำเสนอชะตากรรมของผู้หญิงผ่านการเพิ่ม “ตัวละครหญิง”

ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ได้เพิ่มตัวละคร “พระสุริยเทวี” ให้เป็นพระอัครมเหสีของพระพันวษา มีบทบาทในการนำเสนอความคิดของผู้หญิงและเข้าใจวันทองในฐานะผู้หญิงเช่นเดียวกัน ตลอดจนเป็นตัวแทนของวันทองในการแสดงความคิด ทำให้มีการเพิ่มเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างพระสุริยเทวีกับพระพันวษาดังเหตุการณ์ในตอนที่พระสุริยเทวีเห็นพระพันวษากำลังอยู่กับนางสนม พระสุริยเทวีแสดงอาการไม่พอใจ แล้วตัดพ้อว่าตนเองไม่เคยได้แสดงความคิดของตนให้พระพันวษาได้รับรู้ และเลือกที่จะเจียบมาโดยตลอด (Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk & Yamsiri 2021) เหตุการณ์นี้ช่วยขยายความแนวคิดหลักของละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ที่ต้องการจะนำเสนอชะตากรรมของผู้หญิงภายใต้สังคมปิตาธิปไตย ไม่เพียงเท่านั้นตัวละครพระสุริยเทวียังมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของพระพันวษา กล่าวคือ มีบทบาทในการโน้มน้าวใจพระพันวษาให้เชื่อในความคิดของตน ดังจะเห็นได้ในตอนต้นเรื่องที่พระพันวษาที่กำลังจะตัดสินโทษประหารวันทอง แต่เมื่อพระสุริยเทวีเข้ามาทัดทานไว้ ก็ทรงยอมฟังคำของพระสุริยเทวี และใช้เหตุผลในการตัดสินวันทองมากขึ้น แตกต่างจากพระพันวษาในเสภาขุนช้างขุนแผนที่เป็นคนใจร้อน ไม่ยอมรับฟังเหตุผล ดังปรากฏผ่านตัวบทเสภาขุนช้างขุนแผนในตอนที่ทำให้วันทองเลือกว่าจะอยู่กับใคร แต่เมื่อได้ฟังคำตอบที่ไม่ต้องพระราชประสงค์ จึงกริ้วโกรธและบริภาษวันทองว่า

“...รูปงามนามเพราะน้อยไปหรือ
ใจไม่ซื่อสมศักดิ์เท่าเส้นผม

แต่ใจสั้วมันยังมีที่นิยม
สมาคมก็แต่ถึงฤดูมัน
มีงนี่ถ้อยยิ่งกว่าถ้อยอัยยเมือง
จะเอาเรื่องไม่ได้สักสิ่งสรรพ
ละโมภมากคัณหาตาเป็นมัน
สักร้อยพันให้มึงไม่ถึงใจ...”

(Fine Arts Department 1963)

นอกจากนี้ยังได้เพิ่มตัวละคร “นางน้อย” หญิงชาวบ้านที่ถูกนายผินผู้เป็นสามีทำร้ายร่างกายและกดขี่ไม่เว้นแต่ละวัน แสดงให้เห็นชะตากรรมของผู้หญิงที่อยู่ภายใต้สังคมปิตาธิปไตยเช่นเดียวกันกับวันทองและพระสุริยเทวี ทำให้มีการเพิ่มเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างนางน้อยกับนายผิน ดังเหตุการณ์ที่นางน้อยถูกนายผินทำร้ายร่างกายและได้พบกับวันทอง วันทองก็ให้การช่วยเหลือนางน้อย (Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk & Yamsiri 2021) ทั้งนี้ ตัวละครนางน้อยยังมีบทบาทในการแก้ต่างให้กับวันทอง ตลอดจนนางน้อยได้มีวันทองเป็นแรงบันดาลใจในการขัดขืนต่ออำนาจปิตาธิปไตย และต้องการมีสิทธิมีเสียงทางความคิด นับได้ว่าการเพิ่มตัวละครนางน้อยเป็นการตอกย้ำความเจ็บปวดของผู้หญิงที่ต้องพบเจอ

2. วันทอง 2021: การสร้างสื่อบทกับบริบทสังคมปัจจุบัน

ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 นั้น นอกจากการดัดแปลงในองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อมุ่งนำเสนอแนวคิดที่ว่า “วันทองไม่ใช่หญิงสองใจ” และนำเสนอชะตากรรมของวันทองในฐานะผู้หญิงที่อยู่ภายใต้สังคมปิตาธิปไตยแล้ว ยังมีการสร้างสื่อบทจากสัญลักษณ์ในวรรณคดีและบริบทสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะเรื่องราวทางการเมืองในประเด็นที่มีการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของประชาชน การแก้ไขกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม รวมถึงความเท่าเทียมและการยอมรับความหลากหลาย

ทางเพศ ประเด็นเหล่านี้สอดคล้องแทรกไว้อย่างกลมกลืนและแนบเนียนในกระบวนการการดัดแปลง ดังจะอภิปรายต่อไปนี้

2.1 สหบทกับตัวบทต้นฉบับ

จากแนวคิดสหบท การสร้างตัวบทขึ้นมาใหม่ ตัวบทนั้นย่อมเกิดจากการอ้างอิงหรือมีอิทธิพลจากตัวบทอื่นที่มีมาก่อน อาจปรากฏในรูปแบบการอ้างถึง การหยิบยืม หรือการปะติดปะต่อตัวบทอื่น ๆ ในการดัดแปลง ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 มีการเชื่อมโยงกับตัวบทเดิมคือเสภาขุนช้างขุนแผน ดังจะเห็นได้จากการอ้างอิงเหตุการณ์และการดัดแปลงตัวละครจากเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน และมีการเชื่อมโยงกับตัวบทอื่น ๆ ที่นำเสนอชะตากรรมของวันทอง เพศสถานะของผู้หญิงในสังคมปิตาธิปไตย รวมถึงการตั้งคำถามกับการตัดสินชะตากรรมของวันทอง เช่น นิราศขุนช้างขุนแผน (พ.ศ. 2513) บทละครเวทีเรื่อง “พิมพิลาไลย” (พ.ศ. 2538) บทเพลงชื่อ “วันทอง” (พ.ศ. 2540) และละครเวที “วันทอง เดอะมิวสิคัล” (พ.ศ. 2557) เหล่านี้ล้วนเป็นสหบทในมิติการกล่าวถึงตัวละครวันทองในแง่มุมต่าง ๆ แสดงให้เห็นลักษณะการเขียนทับรอยเดิม (palimpsest) คือการที่ตัวบทเดิมถูกเขียนทับโดยตัวบทใหม่ ในลักษณะนี้ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 จึงจัดเป็นตัวบทใหม่ที่ถูกดัดแปลงและเขียนทับเพื่อนำเสนอชะตากรรมของวันทองในฐานะผู้หญิงในสังคมปิตาธิปไตย และเพื่อนำเสนอแนวคิด “วันทองไม่ใช่หญิงสองใจ”

2.2 สหบทจากสัญลักษณ์ในวรรณคดีและทางการเมือง

ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 มีการเชื่อมโยงกับบริบทสังคมปัจจุบันในลักษณะสหบท โดยหยิบยืมสถานการณ์ทางการเมืองมาใช้ในการดัดแปลงละครโทรทัศน์ ลักษณะดังกล่าวนี้มักปรากฏในการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ของ “ช่อง One31” อันเป็นลักษณะเฉพาะของช่องสถานีโทรทัศน์ เช่น ละครโทรทัศน์เรื่องพิษสวาท มีการนำเสนอประเด็นเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันของนักการเมือง ละครโทรทัศน์เรื่องกระเช้าสีดา มีการนำเสนอภาพลักษณ์ของนักการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจเป็นต้น ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ก็เช่นเดียวกัน มีการนำเสนอประเด็นทางการเมืองผ่านบทบาทของตัวละครวันทอง บทสนทนา เทคนิคการใช้ภาพของละครโทรทัศน์ รวมถึงเหตุการณ์ที่ปรากฏในเรื่อง ซึ่งสื่อถึงบริบททางการเมืองในสังคม

ปัจจุบัน การแผ່นนัยทางการเมืองเช่นนี้สัมพันธ์กับการตอบสนองอารมณ์ความรู้สึกของผู้ชมหรือผู้รับสาร ทั้งนี้ผู้เขียนพิจารณาด้วยกรอบแนวคิดสังคมวิทยาวรรณกรรมและบริบทอุตสาหกรรมการดัดแปลง กล่าวคือ ผู้ชมหรือผู้รับสารเป็นคนในสังคมสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาของเรื่องที่อยู่ในความรับรู้ได้ง่ายและเกิดความสะเทือนอารมณ์ ตามกรอบแนวคิดเรื่องอารมณ์สะเทือนใจ (emotion) ในวรรณคดี ละครโทรทัศน์ทอง 2021 ได้นำเสนอเรื่องราวของตัวละครวันทอง ในฐานะผู้หญิงที่ถูกกดขี่จากสังคมปิตาธิปไตยและต้องการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของตน เชื่อมโยงกับ “บริบทสังคมปัจจุบันที่มีประชาชนออกมาเรียกร้องประชาธิปไตยต่อต้านการปกครองที่เป็นอยู่เพื่อสิทธิเสรีภาพของตนเช่นเดียวกัน” ประกอบกับตัวบทเสภาขุนช้างขุนแผนนั้นถือเป็นเรื่องราวในบริบทสังคมไทยในสมัยอยุธยา มีการปกครองโดยระบอบปิตาธิปไตย เพราะฉะนั้นผู้หญิงจึงไม่มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชาย จนถึงปัจจุบันประเด็นเหล่านี้ยังคงเอื้อต่อการดัดแปลงเพื่อสอดแทรกประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพของผู้หญิง รวมถึง “ประเด็นทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับภาวะการถูกกดขี่และการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของประชาชน”

2.2.1 การปรากฏซ้ำของคำเรียก “ราษฎร”

ผู้เขียนสังเกตเห็นการปรากฏซ้ำของคำเรียกว่า “ราษฎร” ผ่านบทสนทนาของตัวละคร ซึ่งนำมาใช้สื่อสารในบริบทของผู้ปกครองและผู้อยู่ภายใต้การปกครอง เช่น บทสนทนาระหว่างพระพันวษาและพระสุริยงเทวี พระพันวษตรัสว่า “ในฐานะผู้ปกครอง การที่ราษฎรมาหวังพึ่ง ต่างต้องการความสงบร่มเย็น” หรือคำพูดของพระสุริยงเทวีที่ทูลพระพันวษาว่า “เพลาที่ราษฎรต่างต้องการสิทธิเสรีภาพและมีความเท่าเทียม” “พระองค์อย่าลืมหันเล็งว่าราษฎรของเราทุกคนหวังจะได้รับความยุติธรรมจากพระองค์อยู่นะพะคะ” (Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk & Yamsiri 2021)

การปรากฏซ้ำของคำว่า “ราษฎร” ในละครโทรทัศน์ทอง 2021 สามารถตีความและเชื่อมโยงได้กับคำว่า “คณะราษฎร” ที่ปรากฏใน พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นกลุ่มชนที่ต้องการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของไทยจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นประชาธิปไตย เช่นเดียวกับ “กลุ่มราษฎร” หรือ

“คณะประชาชนปลดแอก” ในยุคปัจจุบัน “กลุ่มการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพมนุษยชนขั้นพื้นฐาน และต่อต้านการบริหารของคณะรัฐมนตรี” ดังปรากฏในพาดหัวข่าว “คณะประชาชนปลดแอก ออกแถลงการณ์ปิดการประชุม ย้ำ 3 ข้อ 2 จุดยืน 1 ความฝัน” (Thairath online 2020) ละครโทรทัศน์ วันทอง 2021 แสดงให้เห็นการต่อสู้ของวันทองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย วันทองพยายามเรียกร้องให้ตนมีสิทธิเสรีภาพ มีโอกาสในการเลือกและตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกับเพศชาย

“การต่อสู้ของวันทองในฐานะเพศหญิง จึงเหมือนกับการต่อสู้ของราษฎรที่พยายามเรียกร้องสิทธิเสรีภาพเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตย โดยมุ่งหวังว่าจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือการเปลี่ยนแปลงกฎหมายในท้ายที่สุด”

2.2.2 สัญลักษณ์ของ “เทียน” กับเหตุการณ์ “การจุดเทียน”

การเปิดเรื่องและปิดเรื่องในละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ปรากฏเหตุการณ์ “การจุดเทียน” ซึ่งเป็นทั้งสทบทและสัญลักษณ์ เทียนถือเป็นสัญลักษณ์ทางวรรณคดีที่หมายถึงแสงสว่างและศาสนา เมื่อจุดเทียน ณ ที่ใดที่หนึ่งย่อมจะเกิดแสงเทียนหรือเปลวเทียนสว่างไสว สามารถกำจัดความมืดของสถานที่นั้น ๆ ออกไปได้ อันจะสามารถตีความได้หลายมิติ ในมิติศาสนา “เทียน” เป็นแสงสว่างที่จะช่วยกำจัดความมืดบอดและโลว์วิชาในใจคน การกดขี่ข่มเหงที่ปรากฏในเรื่องแสดงถึงความมืดบอดในจิตใจของผู้มีอำนาจในสังคม ดังนั้น “การจุดเทียน” จึงเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออกของผู้ที่ถูกกดขี่ในสังคม ซึ่งปรากฏในบริบทของละครโทรทัศน์ ในขณะเดียวกัน “เทียน” ยังเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้ทางการเมือง ทั้งคณะราษฎร กลุ่มราษฎร หรือผู้ที่ออกมาเรียกร้องประชาธิปไตยจะใช้การจุดเทียนเพื่อแสดงจุดยืนทางความคิดในการเรียกร้องประชาธิปไตยและสิทธิเสรีภาพมาโดยตลอด ดังปรากฏในพาดหัวข่าว “ทะลุฟ้าปราศรัย - จุดเทียนรำลึก 14 ตุลาฯ ก่อนยุคชุมนุม - ดร.ตรึงกำลังเข้ม” (Thairath online 2021) แสดงให้เห็นว่าละครโทรทัศน์วันทอง 2021 มีการใช้ความรู้จากบริบทสังคมเดียวกันระหว่างผู้สร้างและผู้เสพ

หลังจากเหตุการณ์การจู่โจม วันทองก็นั่งนึกย้อนถึงเรื่องราวในอดีตว่าตนนั้นเคยรักกับขุนแผน แต่แม่กลับยกตนให้กับขุนช้างและตกเป็นเมียของขุนช้าง วันทองนั่งรำพึงรำพันในใจว่า “นี่ข้าต้องเจอกับเรื่องเช่นนี้อีกกี่ครา ข้าไม่เคยอยากให้เรื่องพวกนี้มันเกิดขึ้น แต่ที่ผ่านมา ข้าทำอะไรไม่ได้เลยสักอย่าง” (Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk & Yamsiri 2021) ทำให้เห็นว่าเรื่องราวที่ผ่านมาในชีวิตของวันทอง วันทองไม่ได้ตั้งใจจะให้เรื่องราวเป็นเช่นนั้น และตนไม่สามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ด้วยตนเองเลย คำกล่าวของวันทองสะท้อนให้เห็นชะตากรรมของผู้หญิงที่ต้องประสบพบเจอเรื่องราวเช่นเดียวกันกับวันทอง คือ การถูกบังคับภายใต้ระบอบปิตาธิปไตย ไม่มีสิทธิ์ในการคิดหรือตัดสินใจด้วยตนเอง คล้ายกับกลุ่มชนที่ออกมาเรียกร้องทางการเมือง ที่ต่างต้องการสิทธิเสรีภาพและความเป็นอิสระปราศจากการกดขี่

วันทองยังกล่าวไว้ในตอนต้นของเรื่องอีกว่า

“ข้าใครจะเป็นเมียที่ดีและเป็นแม่ที่ดี ข้าจึงยอมตามใจทุกคน แต่กลายเป็นว่าข้ากลับถูกผู้คนประณาม พวกเขาจู้จี้ขี้จู้ก่อนตัวข้าด้วยซ้ำ แต่ข้าไม่ใช่ และข้าไม่เคยเป็น วันหนึ่งทุกคนจะต้องได้รู้ว่าข้าไม่ใช่วันทองสองใจ”

(Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk
& Yamsiri 2021)

วันทองปฏิเสธคำที่ผู้คนประณามตนตั้งแต่ตอนต้นเรื่อง พยายามอธิบายให้ทุกคนเข้าใจว่าตนไม่ได้เป็นหญิงสองใจอย่างที่ใคร ๆ คิด และต้องการจะมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกับผู้ชายและมีสิทธิ์ในการคิดและตัดสินใจโดยอิสระ ตลอดจนยึดมั่นและตระหนักในคุณค่าความเป็นหญิงของตน จนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดพลังหรือความเป็นกลุ่มก้อน “เพื่อนหญิงพลังหญิง” วันทองพยายามชี้ให้เห็นว่าและผู้อื่นตระหนักในคุณค่าของตนเอง อย่าไปยอมให้ใครกดขี่ แสดงให้เห็นว่า

“การต่อสู้ของวันทองในฐานะเพศหญิง ซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอและถูกกดขี่ สามารถเชื่อมโยงได้กับบริบทของ

*การต่อสู้ของประชาชนที่ถูกกดขี่และต้องการเรียกร้อง
เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองหรือการ
เปลี่ยนแปลงกฎหมาย”*

ดังเหตุการณ์ในพาดหัวข่าวที่ว่า “มีอบ 7 สิงหาคม เปิด 3 ข้อเรียกร้อง กสม.
หวังทุกฝ่าย ยึดหลักสิทธิมนุษยชน” (Thansettakij 2021)

ในช่วงท้ายของละครโทรทัศน์วันทอง 2021 วันทองได้บวชเป็นอุบาสิกายอยู่ใน
ถ้ำ ปรากฏเหตุการณ์ “วันทองเดินขึ้นไปยังอุโมงค์ของถ้ำ” (Pattanaalongkorn,
Pongwanichsuk & Yamsiri 2021) ซึ่งระหว่างทางก็มีเทียนจุดเรียงรายเป็นระยะ
โดยเฉพาะที่ปลายอุโมงค์จะมีแสงสว่างปรากฏอยู่ ตามทัศนะและการตีความของ
ผู้เขียน เหตุการณ์นี้สามารถเชื่อมโยงได้กับคำว่า “แสงสว่างปลายอุโมงค์” อันเป็น
สัญลักษณ์ที่สื่อถึงการมีความหวัง ความหวังในที่นี้คือความหวังของผู้หญิงที่จะต่อสู้
หรือเรียกร้องให้ตนพ้นจากอำนาจปิตาธิปไตยที่กำหนดชีวิตของตน ซึ่งละคร
โทรทัศน์เรื่องนี้ได้ให้วันทองเป็นตัวแทนของผู้หญิง ชี้นำให้ผู้ชมเห็นและเข้าใจ
ความรู้สึกของผู้หญิงที่ถูกกดขี่จากอำนาจปิตาธิปไตย

แม้ว่าสุดท้ายวันทองจะ “แพ้” เพราะโอกาสสุดท้ายในชีวิตของวันทอง ก็ไม่
อาจเลือกทำในสิ่งที่ตัวเองต้องการได้ เนื่องจากขุนแผนมาช่วยวันทองไว้เพราะไม่อยาก
ให้วันทองตาย แต่ในขณะเดียวกันวันทองก็ “ชนะ” เพราะการต่อสู้ของวันทองใน
ฐานะของผู้หญิงที่เรียกร้องสิทธิเสรีภาพให้กับผู้หญิงมีบทบาททำให้พระพันวษายอม
เปลี่ยนแปลงกฎหมาย พระพันวษาดรว่า “หญิง หาใช่ข้าทาสที่ผู้ชายจะคอยแต่กดขี่
ข่มเหง พวกเขาควรจะมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกับผู้ชาย” (Pattanaalongkorn,
Pongwanichsuk & Yamsiri 2021) จากนั้นจึงประกาศเปลี่ยนแปลงกฎหมาย
2 ประการ คือ

*“...กฎหมายชายหญิง กำหนดให้ผู้หญิงมีสิทธิ์ออกความ
คิดเห็นได้แย้งได้เหมือนกับผู้ชาย และกฎหมายผัวเมีย
หากหญิงใดไม่ต้องการจะอยู่กับผัว หญิงมีสิทธิ์ขอ*

เล็กได้โดยไม่ต้องรอให้ชายเป็นฝ่ายเล็กก่อน...”

(Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk
& Yamsiri 2021)

“แสงสว่างปลายอุโมงค์” อีกนัยหนึ่งคือ

“...ความหวังของการต่อสู้ของเหล่าประชาชน กลุ่ม
ราษฎร หรือคณะราษฎรปลดแอกก็ตามที่ออกมา
เรียกร้องเพื่อประชาธิปไตย เพื่อสิทธิเสรีภาพของตน
โดยยังคงมีความหวังว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองหรือเปลี่ยนแปลงกฎหมายในท้ายที่สุด...”

2.2.3 สัญลักษณ์จาก “โชตรวน” กับเหตุการณ์ “การจองจ้ำ”

ในตอนท้ายเรื่องก่อนที่วันทองจะถูกประหาร ปรากฏการใช้เหตุการณ์ “วันทองถูกจองจ้ำด้วยชื่อไม้และตรวนเหล็ก” และเหตุการณ์ “นักโทษถูกเครื่องจองจ้ำตรึงร่างกาย” (Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk & Yamsiri 2021) โชตรวน ถือเป็นสัญลักษณ์ของการจองจ้ำในทางวรรณคดี ซึ่งถูกนำมาขยายความและนำประเด็นสังคมปัจจุบันมาผสมผสาน การใช้เหตุการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นการถูกจองจ้ำอันโหดร้าย ด้วยการใช้เครื่องพันธนาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้โชตรวนเหล็กผูกที่เท้าและมือ การใช้ชื่อไม้กำกับที่ข้อมือ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของการถูกกดขี่ข่มเหงหรือการกักขัง สอดคล้องกับชื่อของกลุ่มประชาชนที่ออกมาเรียกร้องประชาธิปไตยในปัจจุบัน ซึ่งใช้ชื่อว่า “คณะราษฎรปลดแอก” ดังปรากฏในเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่นข่าวเหตุการณ์ “ราษฎรปลดแอก ประกาศจะไม่หยุดเคลื่อนไหวจนกว่า ‘อำนาจมืด’ จะหมดไป” (BBC NEWS 2020) คำว่า “ปลดแอก” หมายถึงการพ้นจากการกดขี่หรือการเป็นอิสระ ยิ่งทำให้เห็นเป้าหมายหลักที่กลุ่มชนกลุ่มนี้ต้องการเป็นอิสระ ปรากฏจากการถูกกดขี่จากอำนาจใด ๆ

2.2.4 เทคนิคในสื่อโทรทัศน์กับการเน้นย้ำสัญลักษณ์และสหพ

เทคนิคการใช้ภาพและการตัดสลับภาพในการเล่าเรื่องของละครโทรทัศน์ช่วยเน้นย้ำให้สหพเด่นชัดขึ้น ทั้งยังเป็นการสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากวรรณคดีคือการใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่ออารมณ์สะเทือนใจและก่อให้เกิดจินตภาพ เช่น ก่อนการเริ่มเรื่องในแต่ละตอนนั้นจะปรากฏการใช้ภาพท้องฟ้ามีดครีมนในตอนต้นทุกครั้งสื่อถึง

“ความรู้สึกหมองหม่นของชีวิตที่ถูกกดขี่จากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไร้ซึ่งอิสรภาพของวันทอง คล้ายกับการต่อสู้ทางการเมืองที่ประชาชนต่างออกมาเรียกร้องและต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย เพราะต้องการจะมีสิทธิและเสรีภาพ ไม่ต้องการถูกกดขี่จากอำนาจใด ๆ ”

ดังเช่นวรรคทอง “เมื่อท้องฟ้าสีทองผ่องอำไพ ประชาชนย่อมเป็นใหญ่ในแผ่นดิน” ส่วนหนึ่งในบทกวีของวิสา คัญทัพ บทกวีนี้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในวันมหาวิปโยคที่ประชาชนออกมาเรียกร้องสิทธิหลังจากที่ถูกปกครองภายใต้ระบอบเผด็จการมาเป็นเวลานาน (Thairath online 2020) ซึ่งก็เป็นการต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของประชาชนเช่นเดียวกัน ในมุมมองของผู้เขียนและการตีความสำนวนไทยคำว่า “ท้องฟ้าสีทองผ่องอำไพ” ในที่นี้คือ วันที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ ไม่ถูกกดขี่ข่มเหงจากอำนาจใด ๆ อีกต่อไป ในขณะที่ละครโทรทัศน์ใช้ภาพพื้นหลังที่เป็นท้องฟ้าสีหม่นเทา อันจะตีความได้ว่าละครโทรทัศน์พยายามนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการถูกกดขี่จากอำนาจใดอำนาจหนึ่ง ปราศจากสิทธิและเสรีภาพ ซึ่งอยู่ภายใต้ภาวะการกดขี่ข่มเหงจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งเช่นเดียวกัน และรอวันที่จะได้รับสิทธิและเสรีภาพนั้น นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้ภาพพื้นหลังสีดำที่มีแสงสีทองประกาย อันสื่อถึงแสงแห่งความหวัง คือ การรอวันที่จะพ้นจากการกดขี่และได้รับสิทธิเสรีภาพ

จะเห็นได้ว่าละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ได้ดัดแปลงให้มีเนื้อหาที่สามารถเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมปัจจุบันในลักษณะสหพได้อย่างสอดคล้องลงตัว สะท้อนให้เห็นกระบวนการดัดแปลงในยุคโทรทัศน์ดิจิทัลที่หยิบยกเอาประเด็นที่เกิดขึ้นในสังคมมาสอดแทรกผ่านการดัดแปลง

3. วันทอง 2021: ความสัมพันธ์ข้ามตัวบทในบริบทอุตสาหกรรมการดัดแปลง

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะใช้กรอบแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ข้ามตัวบท (Transtextuality) ซึ่งจะเชื่อมโยงกับมโนทัศน์อุตสาหกรรมการดัดแปลงในประเด็นอิทธิพลของบริบทที่มีต่อรูปแบบตัวบทและสารนอกตัวบทของการดัดแปลง สารนอกตัวบท (Paratext) เป็นองค์ประกอบที่อยู่รอบตัวบทหลัก เช่น ภาพยนตร์ตัวอย่าง ฉากที่ถูกตัดออกจากภาพยนตร์ คลิปแสดงปฏิกิริยาของผู้ชม เพลงประกอบภาพยนตร์ โปสเตอร์ภาพยนตร์ เป็นต้น (Tailanka 2017: 161) สารนอกตัวบทจึงเป็นหุติยบทในบริบทของการดัดแปลงตัวเองและผลิตซ้ำ ซึ่งทำหน้าที่วิพากษ์ตัวบท

การแปรรูปด้วยการย่อตัวบทจากปฐมบทสู่หุติยบทปรากฏดังนี้ คือ เสภาขุนช้างขุนแผนเป็นตัวบทที่ 1 ดัดแปลงเป็นละครโทรทัศน์วันทอง 2021 คือตัวบทที่ 2 แต่เมื่อนำไปเผยแพร่ผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ ละครโทรทัศน์จึงกลายเป็นตัวบทที่ 1 ที่สร้างตัวบทที่ 2 ต่อ ๆ กันไป ซึ่งแสดงให้เห็นความซับซ้อนของเครือข่ายการดัดแปลง ดังต่อไปนี้

3.1 การใช้ไฮไลต์ (Highlight)

การคัดลอกและอ้างอิงเนื้อหาจากละครโทรทัศน์โดยตัดทอนเหตุการณ์และตัดต่อใหม่ทำเป็นคลิปสั้น ๆ เรียกว่า “ไฮไลต์” (Highlight) โดยมีการตั้งชื่อหัวข้อไฮไลต์เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้ชม ซึ่งเนื้อหาที่เลือกนำมาสร้างเป็นไฮไลต์มักจะเป็นเหตุการณ์ตอนสำคัญ เรื่องราวที่เข้มข้นชวนติดตาม รวมถึงประเด็นสำคัญที่ต้องการเน้นย้ำ (Naknuan 2021: 56) ตามทัศนะและการพิจารณาของผู้เขียนเห็นว่าไฮไลต์ที่สำคัญที่สุดของละครโทรทัศน์วันทอง 2021 มี 4 ไฮไลต์ ดังนี้ ในตอนต้นของเรื่อง ได้แก่ ไฮไลต์ “ถูกบังคับให้ต้องเลือก ใครสักคน” ตอนกลางของเรื่อง ได้แก่ ไฮไลต์ “หวานสั่งลาเมียก่อนไปรบ” และไฮไลต์ “รู้ทั้งรู้ว่าเขามีเมีย ยังหน้าด้านอีก!!” และตอนท้ายของเรื่อง ได้แก่ ไฮไลต์ “เพชฌฆาตลงดาบ ประหารชีวิตหญิงสองใจ”

ในที่นี้ผู้เขียนจะขออภิปรายโดยละเอียดเฉพาะไฮไลต์ “เพชฌฆาตลงดาบ ประหารชีวิตหญิงสองใจ” ไฮไลต์นี้เลือกใช้เหตุการณ์สำคัญตอนที่วันทองนั่งอยู่ที่ลานประหารเพื่อรอการประหาร เพชฌฆาตเริ่มร่ายรำ ปี่พาทย์บรรเลง ฝ่ายจมีนไว

วรรณารับธงขาวจากพระพันวษาควมมาไปที่ลานประหารเพื่อแจ้งว่ายกเลิกการประหารวันทองแล้ว ฝ่ายบุโรหิตก็เร่งให้ออกถวายมราชโยนธงแดงเพื่อให้เพชฌฆาตประหารวันทอง ออกถวายมราชสั่งประหารวันทองตอนตะวันตกดิน เพชฌฆาตจึงฟันคอวันทองขาดกระเด็น จบคลิป์ตอนที่จมีนไวยวรรณามาไม่ทันเวลา การตัดทอนเหตุการณ์ในตอนนี้เป็นการกระตุ้นความสนใจและความอยากรู้ของผู้ชมว่าวันทองจะต้องตายหรือไม่ นับเป็นเหตุการณ์ที่บีบเค้นจิตใจของผู้ชมที่เอาใจช่วยให้จมีนไวยวรรณานำธงขาวไปแจ้งต่อออกถวายมราชว่าให้ยกเลิกการประหารวันทอง แต่ท้ายที่สุดจมีนไวยวรรณาก็ไปไม่ทันเวลา วันทองถูกประหาร (Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk & Yamsiri 2021)

จะเห็นได้ว่าไฮไลต์ดังกล่าวเป็นสารนอกตัวบท (Paratext) ที่ใช้ขยายความตัวบทให้ชัดเจนและเข้าใจได้มากขึ้น ตลอดจนช่วยสนับสนุนการสร้างคามหมายใหม่ของตัวบท กล่าวคือ ขยายความและสนับสนุนให้ผู้ชมเห็นว่าวันทองไม่ใช่หญิงสองใจ วันทองไม่ได้กระทำความผิดใด ๆ และไม่สมควรที่จะถูกประหาร ทำให้ผู้ชมเอาใจช่วยจมีนไวยวรรณาให้แจ้งยกเลิกการประหารวันทองได้ทัน เหตุการณ์นี้สร้างความสลดใจแก่ผู้ชมและทำให้ผู้ชมเกิดข้อสงสัยว่าเพราะเหตุใดจึงจบเรื่องแบบเดิมตามตัวบทเสภาขุนช้างขุนแผน ทั้ง ๆ ที่ละครโทรทัศน์ประชาสัมพันธ์ตั้งแต่ก่อนออกอากาศว่า “เป็นตำนานบทใหม่” แต่แท้จริงแล้ววันทองไม่ได้ตาย จึงทำให้ผู้ชมออกมาวิพากษ์วิจารณ์อย่างหลากหลายผ่านไฮไลต์ดังกล่าว เช่น “คนทั่วประเทศล้นใจจะขาดแม่วันทอง แต่แม่วันทองแกคนทั่วประเทศมาก” “พอถึงฉากประหารเท่านั้นแหละ ใจฉันตกไปอยู่ด้านล่างใจหายแวบ” “สรุปรวันทองไม่ตาย แต่ฉันร้องไห้ไปแล้ว” “เรื่องนี้สอนให้รู้ว่าจงดูให้จบเรื่อง” “กว่าจะรู้ว่าโดนแก เสียน้ำตาไปเป็นปี๊บ” เป็นต้น ซึ่งสัมพันธ์กับแนวคิดหลักในการจบเรื่องของละครโทรทัศน์ช่องวันที่ว่า “อย่าไว้ใจช่องวัน” ไฮไลต์ที่ได้กล่าวไปข้างต้น เกิดจากการดัดแปลงตัวเองของปฐมบทเป็นทุติยบทจากละครโทรทัศน์และเป็นการผลิตซ้ำเพื่อต้องการนำเสนอในแพลตฟอร์มต่าง ๆ ให้เข้าถึงผู้ชมมากยิ่งขึ้น มีส่วนช่วยสนับสนุน ขยายความหมาย เน้นย้ำแนวคิด และแสดงบทบาทหน้าที่จากตัวบทเดิม ดังนั้นการนำเสนอในช่องทางที่หลากหลายจึงตอบสนองรสนิยมการเลือกและการรับสารของผู้ชม เป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้ชมตีความถกเถียง หรือแสดงความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวางผ่านสารนอกตัวบท

3.2 โปสเตอร์และคำโปรยโปสเตอร์

การใช้โปสเตอร์และคำโปรยโปสเตอร์ เป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา ช่วยส่งเสริมการขายและการตลาดของช่องโทรทัศน์ดิจิทัล โปสเตอร์และคำโปรยโปสเตอร์เป็นสารนอกตัวบท จะช่วยขยายความและสนับสนุนการสร้าง ความหมายใหม่ของโทรทัศน์เรื่องนี้ ตลอดจนสร้างกระแสและดึงดูดความสนใจของ ผู้ชมได้ ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ได้ใช้โปสเตอร์ในการประชาสัมพันธ์ เป็นการ สร้างกระแสความสนใจก่อนละครออกอากาศ ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ใช้ โปสเตอร์รูปนักแสดงนำของเรื่อง จุดเด่นคือการใช้ภาพถ่ายของตัวละครหญิงคือ วันทอง รับบทโดยใหม่ ดาวิกา โฮร์เน่ วางอยู่ตรงกลาง คั่นระหว่างภาพของตัว ละครชาย 2 คน คือ ขุนช้างและขุนแผน ซึ่งรับบทโดยชาคริต แย้มนาม และ ป๊อปปี้ ณวัฒน์ กุลรัตนรักษ์ การจัดวางภาพตัวละครในลักษณะนี้เป็นไปในลักษณะ “หนึ่งหญิง สองชาย” โดยเฉพาะตัวละครหญิงอย่างวันทองที่ใช้เป็นภาพในขณะที่ กำลังร้องไห้ มีสีหน้าเศร้าหมอง ตัวละครขุนช้างมีสีหน้าที่ทำทางในเชิงเจ้าเล่ห์ และ ตัวละครขุนแผนมีสีหน้าที่เคร่งขรึม ดูสง่าและกล้าหาญ ซึ่งช่วยสร้างความสนใจต่อ บทบาทของตัวละคร ตลอดจนทำให้ผู้ชมสามารถคาดเดาความสัมพันธ์ของตัวละคร ทั้งสามได้

การใช้ฉากพื้นหลังสีแดงและสีดำที่ปรากฏในโปสเตอร์ พื้นหลังสีแดงที่อยู่ในฝั่ง ของขุนแผนอาจสื่อถึงเรื่องราวความรักหรือความเจ็บปวดระหว่างขุนแผนกับวันทอง ส่วนพื้นหลังสีดำที่อยู่ในฝั่งของขุนช้างอาจสื่อถึงความชั่วร้ายของขุนช้าง ใน ขณะเดียวกันในโปสเตอร์ยังปรากฏการใช้คำโปรย 2 แห่ง คือ คำโปรยด้านบน “แต่ผู้หญิงยุค 2021” ทำให้ผู้ชมพอจะคาดเดาได้ว่าละครโทรทัศน์เรื่องนี้ น่าจะ นำเสนอเรื่องราวหรือแนวคิดบางประการที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในสังคมปัจจุบัน และ คำโปรยด้านล่างภาพตัวละครขนาดใหญ่ “ตำนานบทใหม่ ของหญิงสองใจ ในสายตา คนทั้งแผ่นดิน” มีการใช้ข้อความที่คล้องจอง และกระชับ ช่วยขยายความชื่อเรื่อง และเน้นย้ำเรื่องราวที่ละครโทรทัศน์เรื่องนี้ต้องการจะนำเสนอ ซึ่งจะแตกต่างไปจาก ความรับรู้เดิมของผู้คนส่วนใหญ่ ช่วยสนับสนุนการสร้าง ความหมายใหม่ของละคร โทรทัศน์ สร้างกระแสความสนใจของผู้ชมว่าจะแตกต่างไปจากเสภาขุนช้างขุนแผนซึ่ง อยู่ในการรับรู้เดิมของผู้ชมอย่างไร

ภาพที่ 1 โปสเตอร์เรื่องวันทอง 2021 (Source: Kapook 2021)

นอกจากนี้ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ยังผลิตโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์ละครโทรทัศน์อีกรูปแบบหนึ่งโดยใช้การอ้างอิงข้อความหรือถ้อยคำจากตัวบทและคำพูดของตัวละคร โดยโปสเตอร์จะมีรูปตัวละคร ซึ่งแสดงอารมณ์ความรู้สึกผ่านสีหน้าท่าทางประกอบคำพูด สร้างความสนใจใคร่รู้ให้ผู้ชมรอติดตามชมละคร โดยเฉพาะการอ้างอิงคำพูดของตัวละครวันทองในบริบทต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของตัวละครวันทองกับตัวละครอื่น ๆ เช่น โปสเตอร์ที่มีภาพตัวละครขุนแผนกอดกับวันทอง และใช้ข้อความว่า “ข้าไม่อยากเป็นเมียเอก ข้าอยากเป็นเมียเดียว” หรือโปสเตอร์ที่มีภาพตัวละครขุนช้างกอดกับวันทอง และใช้ข้อความว่า “แม้ว่าเจ้าบังคับข้า ข้าก็ไม่มีวันรักเจ้า” ซึ่งคำพูดเหล่านี้ปรากฏในละครโทรทัศน์ เมื่อนำมาใช้ในโปสเตอร์ประชาสัมพันธ์จะช่วยขยายความละครโทรทัศน์ให้ผู้ชมเข้าใจเบื้องต้นก่อนว่าวันทองนั้นรักขุนแผน แต่ขุนแผนเจ้าชู้ จะสังเกตได้ว่าโปสเตอร์ที่ขุนแผนกอดวันทอง วันทองมีสีหน้าที่มีความสุขและหมองเศร้าปะปนกันอยู่ ส่วนอีกโปสเตอร์หนึ่งที่ขุนช้างกอดวันทอง ทำให้ผู้ชมเข้าใจว่าวันทองไม่ได้รับรักขุนช้าง ดังจะเห็นได้ว่าวันทองมีสีหน้าท่าทางที่แสดงถึงความกลักรื่นเริงตอนเมื่อกอดกับขุนช้าง ซึ่งโปสเตอร์เหล่านี้มีส่วนในการขยายความและสนับสนุนการสร้างความหมายใหม่ของละครโทรทัศน์เรื่อง

นี่ คือ วันทองรักเดียวใจเดียว รักเพียงขุนแผนคนเดียวเท่านั้น วันทองไม่ได้เต็มใจหรือมีความสุขเมื่ออยู่กับขุนช้าง อันจะสัมพันธ์กับแนวคิดของละครโทรทัศน์เรื่องนี้ คือ วันทองไม่ใช่หญิงสองใจ

ภาพที่ 2

โปสเตอร์วันทองกับขุนแผน
(Source: Kapook 2021)

ภาพที่ 3

โปสเตอร์วันทองกับขุนช้าง
(Source: Kapook 2021)

ไม่เพียงเท่านั้นยังมีการใช้โปสเตอร์นำเสนอเนื้อหาบางส่วนของเรื่องเพื่อให้ผู้ชมสนใจติดตาม โดยมีการหยิบยกและอ้างถึงเนื้อหาที่น่าสนใจในแต่ละตอนหรือเหตุการณ์ที่มีความเข้มข้นของการปะทะระหว่างตัวละคร “เมียหลวง - เมียน้อย” ซึ่งสอดคล้องกับรสนิยมของผู้ชม มาใช้เพื่อประชาสัมพันธ์ละครโทรทัศน์ โดยจะนำเนื้อหาที่น่าสนใจเหล่านั้นมาใส่ลงในโปสเตอร์และเผยแพร่ก่อนละครในตอนนั้น ๆ จะมีการออกอากาศ เพื่อเป็นการสร้างความสนใจให้แก่ผู้ชมรอคอยติดตามรับชมละครโทรทัศน์ ยกตัวอย่างเช่น ภาพเหตุการณ์การปะทะระหว่างลาวทองกับแก้วกิริยาและ

สายทอง โดยใช้คำโปรยว่า “ตบหน้า ไม่เจ็บเท่า ตบตา วันทองตอนก่อนจบ คินนี้” จะเห็นได้ว่าการเล่นคำ คือคำว่า “ตบ” คำว่า “ตบหน้า” ทำให้ผู้ชมรู้ว่าต้องมีเหตุการณ์บางอย่างที่มีการปะทะกันถึงขั้นตบตี และเมื่อใช้คำว่า “ตบตา” ที่หมายถึง การหลอกหรือลวงให้เข้าใจผิด ก็ยิ่งทำให้ผู้ชมอยากรู้ว่าใครเป็นคนที่หลอกหรือโกหก ปิดบังเรื่องราวบางอย่างไว้ ซึ่งเหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์ที่สายทองเฉลยบอกความจริง กับลาวทองว่าตนเป็นเมียคนแรกของคุณแผน แต่วันทองมาได้ยินเข้า จึงรู้ว่าสายทอง “ตบตา” หรือโกหกไม่ยอมบอกความจริงกับวันทองมาโดยตลอด และเมื่อวันทองรู้ความจริง วันทองจึงเสียใจมาก เพราะวันทองนั้นรักคุณแผนมากและรักคุณแผนเพียงคนเดียวมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อนจะมีการออกอากาศละครโทรทัศน์ วันทอง 2021

ในตอนจบ ได้มีการใช้โพสต์เตอร์ประชาสัมพันธ์จำนวนมากเพื่อสร้างกระแสให้ผู้ชมติดตามชม ยกตัวอย่างเช่น โพสต์เตอร์ที่มีภาพตัวละครวันทองอยู่ด้านบนสุด และใช้คำโปรยว่า “วันทองตอนจบคินนี้ เพื่อวันทอง ต้องยอม” และใช้คำโปรยรองลงมาประกอบภาพของตัวละครอื่น ๆ ในเรื่อง ได้แก่ ภาพของคุณช้างที่กำลังร้องไห้แล้วยกมือขอร้อง ใช้คำโปรยว่า “แลกด้วยชีวิต” ภาพของพระไวยหรือเจมั้นไวยวรนาถกำลังควบม้า ใช้คำโปรยว่า “แรงสุดชีวิต” ภาพลาวทองที่อ่อนหวานต่อพระสุริยงเทวี ใช้คำโปรยว่า “วอนขอชีวิต” และภาพของศรีประจัน ทองประศรี แก้วกิริยา ลาวทอง และสายทอง กำลังร้องไห้โศกเศร้าเสียใจ ใช้คำโปรยว่า “ล้นสุดชีวิต!!” การเล่นคำ คือ คำว่า “ชีวิต” ในลักษณะนี้เป็นการเน้นย้ำความเข้มข้นของเรื่องที่กำลังดำเนินมาถึงตอนสุดท้ายที่ทุกคนพยายามช่วยวันทองอย่างเต็มที่เพื่อหวังให้วันทองมีชีวิตรอด

การใช้โพสต์เตอร์ที่มีภาพและคำโปรยในลักษณะดังกล่าว ช่วยขยายความให้ผู้ชมเข้าใจว่าทุกคนพยายามช่วยวันทองให้รอดพ้นจากการถูกประหาร ทำให้ผู้ชมสนใจว่าชีวิตของวันทองจะลงเอยอย่างไรในตอนจบ ซึ่งมีการติดแฮชแท็ก (hashtag) #วันทองตอนจบ เพื่อสร้างการจดจำและย้ำเตือนให้ผู้ชมติดตามละคร นอกจากนี้ยังมีการประชาสัมพันธ์ละครโทรทัศน์ด้วยกระแสความนิยมด้านเรตติ้งก็ถือเป็นกลยุทธ์ที่ถูกนำมาใช้ ดังจะเห็นได้จากโพสต์เตอร์แสดงเรตติ้งละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ซึ่งเป็นการนำเสนอกระแสความนิยมจากผู้ชมที่อยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อให้เกิด

กระแสการรับชมที่เพิ่มขึ้น โดยเป็นการนำเสนอความนิยมของผู้ชมในแต่ละพื้นที่ทั้งใน กรุงเทพมหานคร ต่างจังหวัดทั้งในเขตเทศบาลเมือง และนอกเขตเทศบาลเมือง และทั่วประเทศ อันจะช่วยเพิ่มกระแสการรับชม แม้ว่าละครโทรทัศน์จะออกอากาศไปแล้ว แต่ผู้ชมก็สามารถดูย้อนหลังผ่านช่องทางและแพลตฟอร์มต่าง ๆ ได้

3.3 คลิปขนาดยาวและคลิปพิเศษ

คลิปขนาดยาวที่ย่อเรื่องโดยใช้ประเด็นสำคัญจากละครโทรทัศน์วันทอง 2021 เช่น “รวมประโยคเด็ด โลกต้องจำจากวันทอง” ใช้การเลือกและตัดต่อเนื้อหาเกี่ยวกับมุมมองความคิดของวันทองจากบทสนทนาในบริบทต่าง ๆ เช่น

“...ข้าใครจะเป็นเมียที่ดี และเป็นแม่ที่ดี แต่กลายเป็นว่าข้ากลับถูกผู้คนประณาม...ฉันทนให้ลูกต้องโตมาในเรือนที่ผ้ามีหลายเมียเป็นเรื่องปกติธรรมดาแบบนี้ไม่ได้...เหตุใดชายมีหลายเมียกลับไม่เคยถูกมองว่าผิด แต่พอเป็นหญิงกลับถูกมองว่าเป็นคนเลว เป็นหญิงสองใจ...โอกาสสุดท้ายในชีวิต ก็ไม่สามารถเลือกทำในสิ่งที่ต้องการได้...”

(Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk & Yamsiri 2021)

การตัดทอนเนื้อหาและนำเสนอเฉพาะส่วนตอกย้ำชะตากรรมของวันทองที่ต้องประสบพบเจอ ทำให้ผู้ชมเข้าใจความคิดและความรู้สึกของวันทองมากยิ่งขึ้น สัมพันธ์กับแนวคิดหลักที่ละครโทรทัศน์ต้องการจะนำเสนอที่ว่า “วันทองไม่ใช่หญิงสองใจ”

คลิปพิเศษประชาสัมพันธ์ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ใช้ชื่อคลิปว่า “วันทอง 2021 ละครฟอร์มใหญ่แห่งปี จัดเต็ม! นักแสดงแถวหน้า เสื้อผ้าสุดอลังการ” คลิปดังกล่าวเป็นการนำเสนอให้เห็นกระบวนการสร้างละครโทรทัศน์วันทอง 2021 โดยใช้ภาพและเหตุการณ์ในละคร ตลอดจนภาพการทำงานเบื้องหลังของผู้กำกับและนักแสดง กล่าวถึง การสร้างละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ที่มีการนำเสนอฉาก

ขุนแผนมาตีความใหม่ เล่าเรื่องผ่านมุมมองของผู้หญิงที่ชื่อวันทอง รูปแบบคลิปพยายามนำเสนอกระบวนการสร้างละครโทรทัศน์ไม่ว่าจะเป็นฉาก เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ตลอดจนอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการสร้างละคร ที่แสดงให้เห็นความทุ่มเทของทั้งผู้จัดละคร ผู้กำกับ นักแสดง ตลอดจนทีมงานเบื้องหลัง นับเป็นการประชาสัมพันธ์อย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้ชมเห็นถึง “ความอลังการ” อันจะดึงดูดให้ผู้ชมสนใจติดตามละครโทรทัศน์

การวิพากษ์ตัวบทปรากฏผ่านการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเขียนบทละครโทรทัศน์และนักแสดง โดยมีการสัมภาษณ์ พิมพ์มาดา พัฒนอลงกรณ์ ที่ให้สัมภาษณ์ว่า

“ตัวละครที่เพิ่มขึ้นมา คือ พระสุริยงเทวี พระมเหสีของ
พระพันวษา ที่มาเป็นตัวแทนของวันทองในมุมมอง
ผู้ปกครอง เข้าใจวันทอง แต่ไม่สามารถทำได้อย่าง
วันทอง และมาถ่วงกับพระพันวษาทำให้เกิดการ
ถกเถียงกัน ในมุมมองสามีภรรยา”

(Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk
& Yamsiri 2021)

หรือจะเป็นตัวละครพระสุริยงเทวี รับบทโดย สุจิรา อรุณพิพัฒน์ ที่ให้สัมภาษณ์ว่า

“ตัวของพระพันวษากับพระสุริยงเทวี ก็มีเส้นเรื่องของ
ตัวเองด้วย จะเห็นว่าระหว่างการตัดสินใจ พระพันวษาก็
จะแอบมองพระสุริยงเทวีด้วย เพื่อรับฟังพระสุริยงเทวี”

(Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk
& Yamsiri 2021)

การสัมภาษณ์ทั้งผู้เชี่ยวชาญเขียนบทละครโทรทัศน์และนักแสดงเป็นการวิพากษ์ลักษณะตัวละคร ตลอดจนเป็นการแสดงทัศนะที่มีต่อตัวละครและเนื้อหาละครโทรทัศน์ ซึ่งล้วนแต่เป็นการผลิตซ้ำสาระสำคัญจากละครโทรทัศน์ที่พยายามจะนำเสนอให้ผู้ชมเข้าใจความรู้สึกของวันทอง

ปรากฏการณ์ในยุคโทรทัศน์ดิจิทัล คือ การจบเรื่องของละครโทรทัศน์วันทอง 2021 แบบตามใจผู้ชมเป็นอิทธิพลของบริบทที่มีต่อรูปแบบตัวบทเกิดจากการวิพากษ์วิจารณ์ของผู้ชมละครโทรทัศน์ก่อนที่จะมีการออกอากาศในตอนจบ เป็นปรากฏการณ์ที่สร้างกระแสผู้ชมสงสารวันทอง และไม่ยอมให้วันทองตาย ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 นำเสนอเรื่องราวโดยให้วันทองเป็นผู้เล่าเรื่อง ทำให้ผู้ชมเข้าใจความรู้สึกของวันทอง ตลอดจนเห็นอกเห็นใจกับชะตากรรมที่วันทองต้องประสบ ผู้ชมมีการวิพากษ์วิจารณ์ตั้งแต่ละครโทรทัศน์เริ่มออกอากาศไปจนถึงก่อนตอนจบ การวิพากษ์วิจารณ์ล้วนเป็นไปในทิศทางเดียวกันที่แสดงให้เห็นความเห็นอกเห็นใจวันทอง เช่น “วันทองไม่ได้ 2 ใจ น่าสงสารมาก ร้องให้ตาม” “สงสารวันทอง” “รักวันทอง” “ดูทุกตอน ร้องให้ทุกตอนเหมือนกัน สงสารวันทองมาก” “สงสารแม่วันทอง ร้องให้ตามเลย” “สงสารวันทองจัง ไม่มีสิทธิ์ที่จะเลือกอะไรเลย” เป็นต้น

การแสดงความคิดเห็นของผู้ชมกลับมามีอิทธิพลต่อตัวบทในตอนจบทั้งสิ้น การจบเรื่องนั้นทำให้ผู้ชมลุ้นว่าวันทองจะต้องตายหรือไม่ จมื่นไวยวรนาถจะนำธงขาวไปแจ้งต่อออกญาอมราชว่าให้ยกเลิกการประหารวันทองทันหรือไม่ แต่ในที่สุดวันทองก็ถูกประหารเพราะจมื่นไวยวรนาถไปไม่ทัน ทำให้ผู้ชมต่างวิพากษ์วิจารณ์ว่าสงสารวันทอง เพราะเหตุใดวันทองต้องตาย เพราะเหตุใดถึงจบเรื่องตามแบบเสภาขุนช้างขุนแผน ทำให้ผู้ชมออกมาวิพากษ์วิจารณ์และแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อออนไลน์ต่าง ๆ โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็นผ่านทวิตเตอร์ที่ผู้ชมติดแฮชแท็ก #วันทองตอนจบ และ #เผาช่องวัน พร้อมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตัวบทที่จบเรื่องโดยให้วันทองต้องตาย เช่น “นี่น้ำตาพุ่ง อุตส่าห์คิดว่าต้องรอดแล้วไหมอะ” “หัวร้อนปัด ๆ” เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการโพสต์คลิปแสดงปฏิกิริยาของผู้ชมเมื่อเห็นวันทองถูกประหารอีกด้วย

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นนับเป็นปฏิกิริยาของผู้ชมที่มีต่อตัวบท กล่าวคือ ผู้ชมนั้นสงสารวันทอง จึงคาดหวังว่าวันทองจะต้องไม่ตาย แต่เมื่อตัวบทละครโทรทัศน์จบเรื่องโดยการให้วันทองตายอันขัดแย้งกับความคาดหวังของผู้ชมจึงทำให้ผู้ชมออกมาวิพากษ์วิจารณ์เป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากการติดแฮชแท็ก #เผาช่องวัน แสดงให้เห็นว่าผู้ชมคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวันทองจะต้องไม่ตาย ภายหลังตอนท้ายของเรื่องละครโทรทัศน์ก็ได้เฉลยว่าคนที่ตายนั้นไม่ใช่วันทอง แต่เป็นกุมารทองที่ปลอมตัวเป็นวันทองไปถูกประหารแทน ส่วนวันทองตัวจริงขุนแผนได้ให้โหงพราญพาไปอยู่ในถ้ำ

แสดงให้เห็นว่าผู้ชมนั้นกลับมามีอิทธิพลต่อรูปแบบของตัวบทที่ไม่ต้องการให้วันทองตาย ซึ่งนับเป็นการจบเรื่องที่ตามใจผู้ชมและหลอกล่อความรู้สึกของผู้ชมได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดหลักในการสร้างสรรค์ละครโทรทัศน์ของ “ช่อง One31” ที่ว่า “อย่าไว้ใจช่อง One” กล่าวคือ ผู้ชมไม่สามารถคาดเดาได้เลยว่าละครจะจบในรูปแบบใด

3.4 เพลงประกอบละคร

เพลงประกอบละครเป็นสารนอกตัวบทที่ใช้วิพากษ์ตัวบทโดยใช้ขยายความเนื้อหาละคร และใช้เป็นตัวแทนตัวละครเจ้าของเรื่อง ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ใช้เพลง “สองใจ” เป็นเพลงประกอบละครเพียงเพลงเดียว ซึ่งขับร้องโดย ดา เอ็นโดรฟิน เนื้อหาของเพลงเป็นตัวแทนของวันทองสื่อถึงความรู้สึกของวันทองที่ต้องถูกตราหน้าว่าเป็นหญิงสองใจและเป็นการอธิบายเหตุผลเพื่อต้องการบอกว่าวันทองไม่ใช่หญิงสองใจ เนื้อหาในตอนต้นของเพลงกล่าวถึงมุมมองความรักของวันทองที่ว่า “ถ้าฉันมีเธอเป็นเพียงรักเดียว และเธอมีฉันคนเดียวทั้งใจ มันก็คงจะเป็นความรักที่ไผ่ฝืน” สะท้อนให้เห็นว่าวันทองปรารถนาที่จะมีคู่ครองเพียงคนเดียวและหวังให้คนที่เป็นคู่ครองของตนรักตนเพียงคนเดียวเช่นกัน คนที่วันทองรักนั้นเพียงคนเดียวคือ ขุนแผน แต่วันทองถูกแม่บังคับให้ต้องแต่งงานกับขุนช้าง ขุนช้างนั้นรักวันทองมากและทำดีกับวันทองทุกอย่าง ส่วนขุนแผน ผู้ชายที่วันทองรัก ก็กลับมีเมียหลายคนทำให้วันทองเสียใจ แต่ถึงอย่างไรวันทองก็ยังรักขุนแผนอยู่ ดังปรากฏในเนื้อเพลงว่า

“...ยอมให้ใครอีกคนเข้ามา คนที่มองว่าฉันสำคัญ คนที่
รักฉันอย่างไม่เคยรักใคร แปลกที่คนหนึ่งคนรักฉันจน
หมดใจ แต่ใจฉันไม่เคยมีเขา คนอีกคนที่เอาแต่ทำให้
ปวดร้าว แต่ใจเจ้ากรรมไม่เคยลืม...”

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วันทองตัดสินใจไม่ได้ว่าจะอยู่กับใคร เพราะคนที่ตนรักนั้นก็ มีเมียหลายคน ส่วนคนที่ตนไม่ได้รักก็กลับทำดีกับตนทุกอย่าง สอดคล้องกับเนื้อเพลงในตอนสุดท้ายที่ว่า

“...ใครจะอยากเป็นคนไม่ดี ผิดที่ใจไม่จำว่ามันไม่ควรรัก
ใคร เจ็บที่ใคร ๆ เขาก็มองว่าเราหลายใจ เกลียดตัวเอง
จริง ๆ ที่ฝันหัวใจไม่ได้ ฉันยอมสองใจเพราะรักเธอ...”

ซึ่งสื่อถึงความเสียใจของวันทองที่ถูกผู้คนทั้งหลายตราหน้าว่าตนเป็นหญิงสองใจ เพียงเพราะการไม่เลือกที่จะอยู่กับใคร ซึ่งถือเป็นสารนอกตัวบทที่ช่วยขยายความอารมณ์และความรู้สึกของวันทองได้เป็นอย่างดี ทำให้ผู้ชมเข้าใจความรู้สึกของวันทองได้ดีมากยิ่งขึ้น เพลงประกอบละครจึงถือเป็นสารนอกตัวบทที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาในละคร โดยสื่ออารมณ์ความรู้สึกและขยายความลักษณะตัวละคร

บทสรุปและอภิปรายผล

ข้อค้นพบที่สำคัญในบทความนี้ แสดงให้เห็นกระบวนการดัดแปลงละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ในยุคโทรทัศน์ดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับตลาดและความต้องการของผู้ชมละครโทรทัศน์ ทั้งความน่าสนใจของเรื่องเล่าที่เกิดจากการตีความใหม่ การวางโครงเรื่องให้มีมิติ มีความเชื่อมโยงระหว่างตัวละคร เหตุการณ์ รวมถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ตลอดจนมีการหยิบยกเอาประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมาตีแผ่เพื่อสร้างกระแสตอบรับและทำให้เกิดการถกเถียงของผู้ชม ทั้งนี้ละครโทรทัศน์วันทอง 2021 เป็นตัวอย่างการดัดแปลงที่แสดงให้เห็นการใช้วัตถุดิบจากวรรณคดีโบราณของไทยสื่อสารกับกลุ่มผู้ชมในบริบทปัจจุบัน โดยเฉพาะประเด็นการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพของประชาชน การแก้ไขกฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและเสรีภาพ ประเด็นเหล่านี้เป็นสบทจากบริบทสังคมและการเมืองที่ละครโทรทัศน์นำเสนอผ่านองค์ประกอบและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ภายในเรื่องได้อย่างแนบเนียน แสดงให้เห็นความหมายและความซับซ้อนของเรื่องเล่าต่างประเภทที่สามารถตีความได้หลายระดับจากตัวบทต้นทางสู่ตัวบทปลายทาง

ภายใต้อุตสาหกรรมการดัดแปลง การเลือกใช้สารนอกตัวบทในลักษณะต่าง ๆ ส่งผลต่อรายได้ทางธุรกิจจากการประชาสัมพันธ์และการเพิ่มจำนวนผู้ชม ดังปรากฏผ่านการใช้ไฮไลต์ขยายความตัวบท การใช้โปสเตอร์และคำโปรยโปสเตอร์เพื่อประชาสัมพันธ์ การใช้เพลงประกอบละครขยายความตัวละครและเชื่อมโยงอารมณ์

ความรู้สึกับผู้อ่าน การใช้คลิปพิเศษเพื่อประชาสัมพันธ์ละครโทรทัศน์ ทั้งหมดนี้ สอดคล้องกับพื้นที่การรับสารที่รับชมผ่านระบบอินเทอร์เน็ตและระบบดิจิทัล แพลตฟอร์มที่หลากหลาย ช่วยสร้างความแปลกใหม่และน่าสนใจให้แก่ผู้อ่าน นำไปสู่ กระแสการวิพากษ์วิจารณ์อย่างแพร่หลายในสื่อสังคมออนไลน์ กระบวนการการ ดัดแปลงและผลการศึกษาสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางการศึกษาการดัดแปลง วรรณคดีเป็นละครโทรทัศน์ในลักษณะเดียวกันต่อไปได้

นอกจากนี้ การดัดแปลงเสภาขุนช้างขุนแผนเป็นละครโทรทัศน์วันทอง 2021 ในอุตสาหกรรมการดัดแปลง ทำให้เห็นพัฒนาการการกล่าวถึงตัวละคร “วันทอง” ใน แต่ละยุคสมัย ซึ่งสัมพันธ์กับการเขียนทับรอยเดิม (palimpsest) คือการที่ตัวบทเดิม ถูกเขียนทับโดยตัวบทใหม่ ยืนยันความหมายและความสำคัญของเสภาขุนช้างขุนแผน ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดและสร้างสรรค์มาอย่างยาวนาน

References

- Ajchariyabodee, W. & Angkapanichkit, J. (ed.). (2021). นัยของการดัดแปลงเสภาขุนช้างขุนแผนสู่ละครโทรทัศน์เรื่องวันทอง [The implied modifications of the long epic poem “Khun Chang Khun Phaen” to TV series “Wanthong”]. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ สรรพศาสตร์ สรรพศิลป์ ประจำปี 2564 ในรูปแบบออนไลน์* [The Annual National Conference of Liberal Arts 2021] (461 - 483). Bangkok: The Faculty of Liberal ArtsThammasat University.
- BBC NEWS. (2020, August 16). *ข่าวการเมือง* [Political news]. Retrieved September 25, 2021, from <https://www.bbc.com/thai/thailand-53797329>.
- Fine Arts Department. (1963). *เสภาขุนช้างขุนแผน ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ* [Sepha Khun Chang Khun Phaen in Vajirayana issue]. Bangkok: Fine Arts Department.
- Kapook. (2021, April 2). *เรื่องย่อละครวันทอง* [Wanthong series’s synopsis]. Retrieved September 25, 2021, from <https://drama.kapook.com/view237269.html>.
- Kapook. (2021, August 25). *วันทอง (2021)* [Wanthong (2021)]. Retrieved September 25, 2021, from <https://drama.kapook.com/view237269.html>.
- Naknuan, N. (2021). การดัดแปลงนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน ในยุคโทรทัศน์ดิจิทัล [The Adaptation of Krissana Asoksin Novels in the Age of Digital Television]. In Prasannam, N. (ed.), *สุนทรียศาสตร์สื่อ* [The Intermedial Aesthetics] (5 - 78). Bangkok: Siamparitas.
- Pattanaalongkorn, Pongwanichsuk & Yamsiri. (2021, March 1). *วันทอง 2021 ตอนที่ 1 - 16* [Wanthong (2021) series section 1 - 16]. Retrieved September 19, 2021, from <https://www.youtube.com/watch?v=0Nuy7e2D0TY>.

- Prasannam, N. (2021). *เขียนด้วยเงา เล่าด้วยแสง: วรรณกรรมกับการดัดแปลงศึกษา* [The Poetics of Lights and Shadows: Literature and Adaptation Studies]. Bangkok: Saengdao.
- Sanook. (2021, February 18). *วันทอง (2021)* [Wanthong (2021)]. Retrieved September 25, 2021, from <https://www.sanook.com/movie/108473/gallery/>.
- Sujjapun, R. (2002). *ภาพสะท้อนจากตัวละครสู่ชีวิตจริง “มิใช่เป็นเพียงนางเอก”* [Reflection of woman characters through real life]. Bangkok: Praphansarn.
- Tailanka, S. (2017). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง* [Narratology]. Bangkok: The Scholarly Communication Project, Faculty of Humanities, Kasetsart University.
- Thairath online. (2020, August 17). *ข่าวการเมือง* [Political news]. Retrieved September 25, 2021, from https://www.thairath.co.th/news/politic/911705?fbclid=IwAR1b78WogVrRulXQhvwV2RJCgvnKM_9vTL9O/_8aRhbzE_OJwA27hpiD4mbk.
- Thairath online. (2021, October 14). *ข่าวการเมือง* [Political news]. Retrieved September 25, 2021, from <https://www.thairath.co.th/news/politic/2219507>.
- Thansettakij. (2021, August 7). *ข่าวการเมือง* [Political news]. Retrieved September 25, 2021, from <https://www.thansettakij.com/politics/490813>.
- TV Digital Watch. (2021, April 21). *วันทองละครเรตติ้งสูงสุดของช่อง One ในยุคทีวีดิจิทัล* [Top rating of Wanthong (2021) series]. Retrieved September 25, 2021, from <https://www.tvdigitalwatch.com/wanthaong>.
- Vespada, D. (2021). *Academic conversation*. Bangkok: P.E.N. International Thailand - Centre Under the Royal Patronage of H.M. The King.